

*Людмила Назаренко,
ORCID iD 0000-0001-6560-5252
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
liudmyla.nazarenko@moipro.mk.ua*

ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ РЕЦЕПЦІЇ: ВІД КУЛЬТУРНИХ УЯВЛЕНЬ ДО МІФІВ І СТЕРЕОТИПІВ

Літературознавча стаття присвячена дослідженню творчості Т. Г. Шевченка. Здійснено спробу визначити домінуючі міфи й стереотипи, які супроводжують життєвий і творчий шлях митця. Указано на відмінності й тотожності понять «міф» і «стереотип». Акцентовано на методах аналізу мистецтва слова, зокрема контекстному вивченні. Розглянуто вплив творів А. Міцкевича на набуття творчого досвіду Т. Г. Шевченком, формування його авторського бачення картини світу. Інтерпретовано образ кобзаря в поемі «Перебендя», соціальну й художню реальність Коліївщини, її суспільно-історичне тло. Наголошено на науковому дискурсі щодо зображення образів гайдамак, їхніх дій під час повстання. Аргументовано сприймання віри письменника як вищого вияву любові й справедливості. Уперше подано інтелектуальну рецепцію міфів і стереотипів крізь призму творчості Т. Г. Шевченка.

***Ключові слова:** декодування мистецтва слова; інтерпретація; літературний образ; міф; стереотип; Тарас Шевченко; художній твір.*

© Назаренко Л. А., 2024

Вступ. Євген Маланюк по праву вважав Тараса Шевченка генієм національної духовності (Маланюк Є. Ф., 1997, с. 7). Його творчість, гуманістичні погляди, уболівання за долю народу не залишили байдужими нікого протягом століть. Пророчі слова, ідеї митця про потребу моральних перетворень народу актуальні й донині. Численні розвідки створюють ілюзію що ми все про Кобзаря знаємо, проте він здебільшого є «знайомим незнайомцем». Спектр розуміння творчості Т. Г. Шевченка та ставлення до його праць вражає приголомшливою відмінністю, породжуючи симпатії, антипатії, сумніви, переживання. У вступі до власної докторської дисертації І. Я. Франко зазначив (*Прим. автора – подаємо мовою оригіналу*): «Лишнім було б говорити про важність творів Шевченка в нашій літературі. Займає він в ній неоспо-

римо перше місце, і, доки тривати буде українське слово, Шевченко не перестане вважатися головою і завершенням одної багатозначної доби нашої літератури, котра хоч і видала його, але в ньому ж від першого його виступу бачила джерело нового для себе розвою і вітхнення» (Франко І. Я., 1980, с. 245). Відповідно неабиякий вплив на культурне й політичне життя країни та її народу має його життєвий і творчий шлях. Кожен із дослідників аналізував різні грані творчості письменника, привносячи щось своє, беручи до уваги літературно-критичні формулювання, проте доробок Тараса Григоровича Шевченка, як не парадоксально, не можна помістити в певні рамки ні за напрямом, ні за світоглядом, ні за манерою письма. Дехто використовував його незаперечний вимір авторитету в особистих і соціальних інтересах, вибірково брав до

уваги біографічні факти, окремі цитати, надавав побіжну оцінку поглядам і творам, що надалі спричинило появу міфів і стереотипів, які тепер потрібно руйнувати літературознавцям.

Постановка проблеми. Нині наявні суперечності між внутрішніми відчуттями сучасних дослідників та їхніми варіативними поглядами, що не канонізують Т. Г. Шевченка, і сталими оцінками непересічних літературознавців (М. І. Костомарова, у концепції якого письменник є голосом українського народу; П. О. Куліша, що розглядав історичну ревізію національних цінностей і інтелекту у творчості Т. Г. Шевченка; М. П. Драгоманова, критичні статті якого є антагоністичними до творів Кобзаря попри всю їхню інтелектуальність; Д. Д. Донцова, який хоч і є апологетом Т. Г. Шевченка, проте його роздуми про творчість Кобзаря не глибокі й радикальні; І. Я. Франка, що надав глибоку оцінку творчості митця і його ідеологічним поглядам; Є. Ф. Маланюка, у концепції якого висвітлено творчість Т. Г. Шевченка як взірцеву, з усією її складністю, про що свідчать численні алюзії та ремінісценції в поезіях «імператора залізних строф»), а також візією письменника й рецепцією на його творчість, бажанням бачити в статті митця «мужицького» (за М. П. Драгомановим), периферійного поета та його інтелектуальністю й титулованістю. Усе вищезазначене потребує психоаналітичного, структуралістського, історичного й деконструктивістського підходів до вивчення творчості Т. Г. Шевченка, щоб на текстоцентричній основі визначити правдивість його творчого доробку, а не інтерпретацій, істинність поглядів, а не надуманість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багата спадщина доробку людини надзвичайних обдарувань, Кобзаря, викликає значну кількість рецепцій та інтерпретацій. Від позаминулого століття й донині написано багато книжок, статей, проведено конференцій, телепередач, зустрічей із осягнення як життєвого шляху митця, так і його творів. Серед останніх досліджень вартих уваги є такі, які висвітлюють творчу спадщину Тараса Шевченка в дискурсі сьо-

годення: нове декодування художнього тексту, зокрема Т. Клименко, В. М. Лазуренко, І. Л. Приліпко, С. М. Шевченко; мовний аспект у питанні національного самовизначення українців розглядали Т. Молокова, В. Папіш; актуалізацію імені Шевченка у кримській пресі (А. Божук); інтимно-любовні дискурси в українській літературній шевченкіані аналізували Л. Є. Азарова, Т. М. Скидан, В. Поліщук; таїни Шевченкового слова крізь призму давнини й сучасності висвітлювали І. Паламарчук, З. Шмиголь.

Усі ці дослідження вказують на те, що нині, коли не тільки відбувається війна на полі бою, а й інформаційна, важливо мати розуміння, на чієм боці правда, протистояти маніпулятивним впливам і пропаганді, бути обізнаним у царині літератури. Підґрунтя розвідки становлять праці Г. Ю. Грабовича, Є. Ф. Маланюка, І. Я. Франка.

Мета статті – висвітлити творчість Т. Г. Шевченка з погляду культурно-історичного аналізу. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: 1. Проаналізувати відмінність і тотожність понять «міф» і «стереотип», подати власне тлумачення поняття «міф» у літературознавчо-соціальному вимірі. 2. Визначити наявні в соціумі міфи і стереотипи на певні аспекти у творчості Т. Г. Шевченка, що суперечать візії письменника. 3. Розвінчати міфи і стереотипи в текстуальному й світоглядному аспектах, подати власну рецепцію творчості митця.

Виклад основного матеріалу. Через творення міфу в літературі й соціумі здійснюють спроби інтерпретувати те, що не певною мірою є зрозумілим, щоб заповнити прогалини в знаннях. При цьому важливого значення для читачів набуває їхнє особисте сприймання чуток, фантазування, схожість у тлумаченні, а пізнання й аналіз перебувають поза увагою. Важливості набувають вторинні ознаки, що спричиняє перекручування й похибки в розумінні літературного змісту, часу, подій, викривлення історичної картини світу тощо. Найбільш відомими є міфи щодо важливих подій та знаних особистостей, які автори

художніх текстів використовують у своїх творах, оскільки наявні джерела інформації не здатні в повному обсязі задовольнити пізнання, а образ тієї чи іншої людини кожен сприймає по-своєму. Чимало є випадків творення міфів і про самих митців та їхній життєвий і творчий шлях. Ця форма свідомості як умовна одиниця стосується як літератури, так і життєтворчості членів суспільства водночас, тому для дослідження доречно розглядати поняття «міф» як соціальне поняття крізь призму поглядів літературознавців.

Попри те, що в літературі термін «міф» використовують віддавна, наголошуємо на його багатозначності. У словниках літературознавчих термінів маємо різні тлумачення: 1. Міф (грец. туїкоз – слово, переказ) – розповідь про богів, духів, героїв, надприродні сили, які брали участь у створенні світу. Був основою для інтерпретації природних і суспільних явищ, ритуальних обрядів. Міф існував переважно у віршовій або розповідній формі, правив за основу синкретичних форм творчості, зумовлював створення національного фольклору та літератури (Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І., 2007, с. 451). 2. Це давньогрецьке слово мало низку значень: *звістка, розповідь, розповідь, говоріння, мова, слово*. На відміну від слова «logos», що означає поняття, чия істинність може бути доведена, правдивість цього доказів не потребувала. 3. Міф – узагальнено-цілісне сприймання дійсності, що характеризується нерозчленованістю реального й ідеального та виявляється на рівні підсвідомості (Словник літературознавчих термінів).

Перше тлумачення міфу вказує на жанрову належність у літературі, на її тривалість традиції, друге – на розуміння слова з античних часів у соціумі. Обидва трактування тісно пов'язані один із одним. Об'єднує соціальний і літературознавчий міфи інтерсуб'єктність, символічність і наративність. Різняться визначення метою, смисловим навантаженням і формою подання інформації, зокрема переконань, ідей, установок. Однак нині це слово набуває третього значення, що варто розуміти як хибне сприймання інформації, яку

створять і відображають у суспільстві, що закріплюється в людській підсвідомості. «Тобто йдеться або про спотворену інтерпретацію соціальної реальності, або про хибні стереотипи масової свідомості; фактично ж це наукоподібне, «побутове» уявлення про міф» (Ставнича О., 2009, с. 26). Міф може створити письменник як свідомо, так і на підсвідомому рівні. Змішуючи правдиве й фантастичне, із часом люди, що мають незначний читацький досвід, уявне сприймають як реальне. У колективній свідомості формується ілюзорна думка щодо громадських дій, розвитку суспільства й конкретної особистості, що згодом трансформується в переконання, зміщуються акценти.

У процесі дослідження беремо до уваги особливості міфу, що виокремлює О. Б. Гладій, як-от: а) нерозмежованість природного і надприродного; б) байдужість до суперечностей; в) прагнення уникати абстрактних понять і категорій; г) чуттєво-конкретний характер, д) метафоричність та емоційність (Гладій О. Б., 2002). Реакції на події, людей, стосунки, світ, переживання, пристрасті залежать від сприймання й поступово стають спонтанними й рефлексорними. Ціннісні орієнтири поступаються хибним уявленням.

Сприймання (рецепція) та трактування (інтерпретація), переконує В. І. Шуляр, залежать від рівня підготовленості самого читача / глядача / слухача, його життєвого досвіду та здатності розвиватися в часі як під час читання / споглядання / слухання тексту, так і після такого акту (Шуляр В. І., 2023, с. 55). Важливим стає той діалог, що відбувається між автором, читачем і твором, а також читачем і внутрішнім Я для засвоєння вражень і цінностей.

Визначаємо такі характерні особливості художнього сприймання: а) залежить від жанрових ознак мистецького твору, вікових особливостей читачів, а також способів їхнього художнього мислення та смаків; б) проходить три стадії: почуття – перцепція – мислення; в) пов'язане з відчуттями, що трансформуються у співпереживання, а згодом – у переконання; г) мимовільно

запам'ятовуються атмосфера й події, що відбуваються у творі, реципієнти надають їм оцінки; г) впливає на читача, його світогляд, ціннісні орієнтири; д) викликає зворотну реакцію на твір (Назаренко Л. А., 2015, с. 44). Це дає змогу завчасно передбачити подальші психологічні реакції, інтерпретації, які установки, орієнтири й образи формуватимуться у процесі мисленневих операцій реципієнтів під час надання оцінки й висловлення ставлень до прочитаного чи почутого.

Ураховуватимемо також ознаки міфу, що констатує М. Міщенко: а) привабливість задекларованої соціальної мети; б) акцентування на емоційно-образному сприйнятті соціальної реальності (у цьому його відмінність від ідеології, зорієнтованої на раціоналізацію світобачення); в) спонтанність розвитку, обов'язкова легітимність у суспільній свідомості (може існувати, тільки «розчинившись» у стереотипах громадської думки й соціальної поведінки); г) потужність впливу на реальну поведінку індивіда й духовну атмосферу суспільства в цілому (Міщенко М., 1998, с. 29). Відбиток рецепції прочитаних, почутих перекручених фактів має закріплюватись у символах на підсвідомому рівні, що спричиняє хибне уявлення про реальність, а надалі неправильне розуміння впливає на вчинки особистості. Маніпулювання в такий спосіб громадською думкою дає можливість керувати певною категорією людей, моделювати їхню поведінку, нівелюючи те, що є вартісним.

«Соціальний міф» О. Ставнича дефінує з літературознавчого погляду. Учена розуміє його як узагальнено-цілісну, відносно стійку символічну систему ціннісних уявлень про соціум, що є в літературі у вигляді художніх моделей авторської рецепції, а також містить загальні, образно оформлені принципи, що за ними певна культура ідентифікує, організовує себе та інтерпретує дійсність (Ставнича О., 2009, с. 28). Беремо до уваги це твердження, при чому розуміємо, що різновиди соціальних міфів залежать від таких імперативів: культурних, релігійних, політичних, історичних, культових, екологічних, національної

ідентичності, героїчних, біологічних, антропонімічних, професійних.

На основі проаналізованих джерел *соціальний міф* із погляду літературознавства розуміємо як форму міркування й світовідчуття, через яку письменник сприймає й створює буття відповідно до свого світогляду, вірування, рецепцій, набутих раніше компетентностей, фантазії, уявлень і подає інформацію, що може бути ненавмисно або спеціально спотворена, подаватися в художньому творі як справжня з метою приховати обман, бути суб'єктивною і продовжувати жити, незалежно від свого творця в колективній підсвідомості й впливати на неї.

Близьким поняттям до міфу є «стереотип», який Ю. І. Ковалів у літературознавчій енциклопедії визначає як (від дав.-гр. *στερεός* – твердий, об'ємний і дав.-гр. *τύπος* – «відбиток») усталений шаблон мислення, забобон, який, зазвичай, не має безпосереднього стосунку до реальності (Ковалів Ю. І., 2007, с. 430). На відміну від першого, де його творці й споживачі розуміють або здогадуються про вигаданість, другий сприймають як істину. Спільним є: а) усталеність форми; б) практичність; в) метафоричність; г) нереальність; д) висловлені судження; е) бувають позитивними або негативними; є) містить основоположні константи громадського життя. Відмінність убачаємо в принциповості, ідеологічній zaangażованості.

Стереотипи можуть виникати природно або поширюватися спеціально. Прикладом таких, що стали усталеними звичним шляхом, є вислови митців про Т. Г. Шевченка, зокрема представник «тямущої еліти свого часу» (Білецький О.), «поет життєвої правди» (Кирилюк Є.), «ідеолог покріпаченого селянства» (Дорошкевич О. К., 1982), «Т. Г. Шевченко – народний Кобзар» (Кримський А., 1919), «поет огненного слова» (Филипович П.), «поет-революціонер» (Шабліовський Є.), «Шевченко – пророк» (Щурат В.), український Рембрандт (Межул Е.) Порівнюючи Т. Г. Шевченка з М. В. Гоголем, Є. Ф. Маланюк називає його «сонцем нашої духовності» (Маланюк Є. Ф.).

У просторі уваги до творення стереотипів перебувають не тільки життєвий шлях, а й соціальні, національні, релігійні, політичні уподобання митця. Твір, із погляду З. Алієвої, який в одній культурі вважають таким, що зміцнює національні стереотипи, в іншій культурі може розглядатись як підривний (Алієва З., 2023, с. 264). Прикладом є «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича, у якому розповідається про українсько-польську війну, де в позитивному світлі зображено поляків, а українці – убивці, брати-вороги.

Саме письменники піднесли Т. Г. Шевченка на п'єдестал, довівши значущість його творчості й непересічність особистості. Витворюючи й канонізуючи образ письменника, дехто забував при цьому про те, що він людина. Літературознавство нині захоплюється творенням нових рецепцій. Пошук сенсів призводить до того, що одні стереотипи утверджуються в суспільній думці, інші – піддають критиці. Підживлюються шаблони мислення прямо або опосередковано через порівняння власного внутрішнього сприймання дійсності зі ставленнями інших людей до особи чи подій. Соціальні, національні стереотипи, пов'язані з розумінням і розв'язанням морально-етичних проблем, переважно набувають віддзеркалення в літературі. Після прочитання твору відбуваються перцепція – відтворення – рецепція – декодування – створення літературного продукту – переконання – виникнення стереотипу. Не завжди до уваги взято контекст, що мав би бути основоположним під час аналізу й сприймання, парадоксально, але превалює уява над раціональним.

Звертаємо увагу на відомі навмисно створені стереотипи та їхнє декодування: 1. Родина була бідна / батько Т. Г. Шевченка чумакував і стельмахував, хоч і був кріпаком. 2. Вкуп із кріпацтва здійснено завдяки царській сім'ї, за участі винятково росіян / А. М. Мокрицький І. М. Сошенко, Є. П. Гребінка, В. І. Григорович – українці; К. П. Брюллов – француз, О. Г. Венеціанов – росіянин, Ю. Ф. Баранова – шведка, В. А. Жуковський – матір – турчанка, батько – росіянин. Від царської сім'ї одержали

1000 рублів. 3. Безталанна доля кріпака / академік гравюри, мав медалі за свої картини, автор понад 150 портретів і понад 50 автопортретів, мав повагу серед різних прошарків населення. 4. Єднання творчості Т. Г. Шевченка з російською культурою (Кирилюк Є. П., 1951) / «Пушкін contra Шевченка?!» (Єфремов С. О., 1899). «Україна понад усе» чи «Пушкін – это наше всё»? (Ковбасенко Ю. І., 2023).

Визначимо також окремі аспекти міфів і стереотипів, що побутують як у літературознавстві, зокрема текстуальному й світоглядному, так і ті, які поширені в суспільстві: 1. Літературні образи кобзарів списано з народу й не мають інших впливів (стереотип). 2. Образ російського самодержавства вперше засуджено у творчості Т. Г. Шевченка (міф). 3. Історичні поеми завжди пишуть, послуговуючись тільки фактами, і саме такою є поема «Гайдамаки» (стереотип). 4. Твори Т. Г. Шевченка мають антирелігійне спрямування (міф). 5. Митець завжди проповідує християнське братолюбство (стереотип).

Мета дослідження наявних міфів і стереотипів полягає у виокремленні правди від вигадки, баченні відмінностей між поглядом автора й рецепцією, теоретичними міркуваннями критиків, обмеженістю поглядів деяких із них і глибиною задуму автора, полемічністю й канонічною безкомпромісністю. Проаналізуємо все почергово.

У збірці творів «Кобзар» Т. Г. Шевченка, що спершу містила 8 поезій, неодноразово висвітлено образ лірників. Невипадковою є і назва самої книжки, яка вказує на співця, що творить від імені народу. Проте образ кобзаря, змальований у poemі «Перебендя» (1838 р.) дещо інший, він не просто оповідає про минуле, а сприяє формуванню світогляду різних верств населення: «З дівчатами на вигоні – / Гриця та веснянку, / А у шинку з парубками – / Сербина, Шинкарку, / З жонатими на бенкеті / (Де свекруха злая) – Про тополю, лиху долю, / А потім — У гаю; / На базарі — про Лазаря, / Або, щоб те знали, / Тяжко-важко заспіває, / Як Січ руйнували (Шевченко Т. Г., «Перебендя»). «А «Перебендя», по-моєму, пи-

сав І. Я. Франко, – зовсім друге діло. Се не натурщик, а фігура ідеальна, уособлення (з великим реалістичним талантом переведене) поглядів Шевченка на суспільність і на роль поета серед тої суспільності» (Франко І. Я., 1980, с. 309). Головного героя Є. Ф. Маланюк уважає «поетом-апостолом, поетом – національним пророком», для якого покликанням є «національна функція» (Маланюк Є. Ф., 1933, с. 125). Це означає, що герой не є об'єднаною персоніфікацією образів українських кобзарів із народу, а виписаний індивідуально, під впливом інших традицій.

З одного боку, Т. Г. Шевченко протиставляє його всьому суспільству, з іншого – указує на призначення в суспільстві. І. Я. Франко свідомо згадує про вплив творів А. Міцкевича на письменника, оскільки саме в «Імпровізації», що була написана в 1832 році в третій частині «Дзяди» (дзяди – з пол. діди) або «Поминки» кобзар висловлює думку про те, що «хочу його (народ – прим. автора) виростити, зробити щасливим, я хочу дивувати ним весь світ», «Де, думаючи про вітчизну, / Він бився в шарлатанських гуслах»: «Вітчизна, я – єство єдине, / Зовусь мільйоном я, бо за мільйони ближніх / Люблю я і терплю страждання» (Міцкевич А., 1832, переклад Тена Б.).

Народний співець у А. Міцкевича теж уболіває за долю народу й готовий, як Христос, терпіти за нього муки. Використовуючи алюзію в такий спосіб, обидва автори засвідчують, що кобзарі є поборниками за волю, вони гостро відчують увесь біль простих смертних. У вступі до поеми «Пан Тадеуш, або Останній наїзд на Литві» читаємо про невідстороненість співця від народу та його намагання достукатися до людських почуттів, пробудити національну пам'ять «Про вчинки лицарські, про дії стародавні, / Про дивних чарівниць, про поєдинки славні» (Переклад Рильського М. Т., 2016, с. 82).

Наслідуючи ідеї А. Міцкевича, Т. Г. Шевченко не тільки підносить до його рівня, а й у певних моментах перевищує його майстерність, оскільки вроджена спостережливість Кобзаря вражає оригінальністю думки, володінням мистецтва

слова, що розширює наші знання, пробуджує уяву, впливає, задіюючи органи чуття, примушуючи по-новому подивитися на ту чи іншу думку. З досвіду знаємо про те, що вчителі, аналізуючи поеми Т. Г. Шевченка, акцентують на тому, що саме він уперше засуджує царат, але ця думка є хибною. Згадуючи про літературні образи російського самодержавства, змальовані в поемі «Сон» («У всякого своя доля») та їхній вплив на долю українців, читаємо, що кров ллється через «дружнього сусіда», як вода, про голод, знущання й катування. Такі картини митець спостерігав із дитинства, але прикметно, що й А. Міцкевич у вступі до поеми «Пан Тадеуш, або Останній наїзд на Литві» вказує на винуватців у знущанні над поляками, використовуючи схожі образи: «І зичить смерти нам і недруг, і сусід, / І помста, і ганьба ступає нам услід» (Міцкевич А., переклад Рильського М. Т., 2016, с. 80). Цим сусідом є ніхто інший, як Росія. Ліричний герой мріє, що армія Наполеона позбавить Польщу від гніту, але надії виявились марними:

*Хоч іноді й москаль у гості там з'являвся,
Та він у пам'яті не довго полишався:
В блискучім одязі – а що під ним було?
Ми бачили змію, не знавши про жало!
Пожильці ж тих країв, ті приятелі милі,
Давно вже віддані ненаситній могилі,
У наших спогадах лишили вічний слід.
Бо хто ж і мешкав там? То кривний, то
сусід –
Друг з діда-прадіда*

(Міцкевич А., переклад Рильського М. Т., 2016, с. 82).

Автори використовують іронію і сарказм як можливість показати своє ставлення до безчинства. Образи сліз і річки в обох творах символізують страждання поза межами болю, коли вже немає сил терпіти. Але А. Міцкевич більше співчуває своєму народові в цій ситуації, а Т. Г. Шевченко засуджує не тільки імперський режим і перевертнів, а й сам народ, який тривалий час терпить це свавілля, моральне виродження нації.

«До приятелів-москалів» (1833) – по-

езія Адама Міцкевича, є взірцем для наслідування й мала безпосередній вплив на Тараса Шевченка. У ньому А. Міцкевич згадує дворян К. Ф. Рилєєва, що не сам закінчив свої дні: «На шибениці він: велів так цар Росії» й М. О. Бестужева, якого теж покарав російський царат: «Рука Бестужева, поета і жовніра, / Тепер одірвана від шаблі, від пера, – / До тачки деспотом рука прикута щира / І польська з нею поруч, як сестра» (Міцкевич А., переклад Рильського М. Т., 2016, с. 20).

У поемі «Сон» Т. Г. Шевченко згадує «царя волі», маючи на увазі декабристів і уособлюючи в цьому образі жертвність Христа через його розп'яття. Носії провідних ідей зазвичай гинуть у горнилі боротьби, але їхні ідеї невмирущі. Національно-патріотичний пафос творів А. Міцкевича, з погляду Є. В. Волощук, був близький і зрозумілий Т. Г. Шевченкові, але з окремих питань їхні погляди мали розбіжність. Це зокрема стосується драми А. Міцкевича «Барські конфедерати» та поеми Т. Шевченка «Гайдамаки». Проте якщо А. Міцкевич, як і Ю. Словацький, у поемі «Беньовський», ідеалізують конфедератів, звеличують їх як справжніх польських патріотів, то Т. Г. Шевченко показує, які трагічні та криваві наслідки це мало для українського та білоруського народів (Волощук Є. В., 2019).

У поемі «Гайдамаки» О. Дорошкевич (1925) убачає й революційні заклики, але, читаючи поему, переконаємось у зворотному: цей твір має соціальне спрямування, оскільки повстанці бунтують проти польської шляхти і здирників-євреїв. Крім того, вигаданий головний герой Ярема не ватажок, що закликає до повалення суспільного ладу. Справжніми месниками є Максим Залізник і Іван Гонти. Хоч поема в критичній літературі (Навроцький Б., 1928) й зазначена як історична, проте це не так. Суголосною до цієї позиції є інтерпретація І. Я. Франка, який аргументує, що образ Гонти представлено не історично, головні факти виписано фрагментарно (Прим. автора – подаємо мовою оригіналу), а «ціла Гайдамаччина, поняття Шевченком фальшиво як боротьба патріотична, між тим, коли

се був тільки один вибух довгої боротьби суспільної на Україні, мусимо, здається, з повним правом відмовити поемі «Гайдамаки» назви поеми історичної» (Франко І. Я., 2008, с. 28). Бунтуючи й повсякчас шукаючи шлях, яким привести народ до козацьких могил, до культурно-історичної спадщини, Т. Г. Шевченко звертається до співвітчизників, щоб вони відчули у своїх жилах кров предків.

Опонентом І. Я. Франка виступає Є. Ф. Маланюк, який звертає увагу на те, що «Шевченко ніколи не був ані «очарований», ані «сліпий». Задивлений у сліпучий міт своєї України – без чого не був би поетом, – він, однак, ніколи не втрачав відчуття української дійсності (Маланюк Є. І., 1933, с. 129). Попри те, що Є. Ф. Маланюк поему «Гайдамаки» не визнавав як історичну, усе ж таки не вважав, що період, який описав поет, він неправильно зрозумів, усвідомлення історії було динамічним, щоб «оживити спаралізовані (Прим. автора – подаємо мовою оригіналу) складники нації, вдихнути історичне життя в завмерлий національний організм» (Маланюк Є. І., 1933, с. 129). Беручи на себе відповідальність за історичну свідомість нації, Т. Г. Шевченко боронить українців від забуття свого коріння, зачарованості матеріальним світом, захоплення чужими національними ідеями. Він дає відповідь на дискусійне питання про те, ким є гайдамаки: звичайними вбивцями чи все ж таки патріотами в поезії «Холодний Яр»: «За святую правду-волю / Розбойник не стане, / Не розкує закований / У ваші кайдани / Народ темний, не заріже / Лукавого сина, / Не розіб'є живе серце / За свою країну» (Шевченко Т. Г., «Холодний Яр»). Розмірковуючи над учинками повстанців, письменник наголошує, що вони є мужніми патріотами, хоч і жорстокими, а Коліївщину потрібно сприймати як національно-визвольний рух.

Безпосереднім імпульсом до написання цього твору, на думку З. Шмиголя, було поетове відвідування урочища Холодний Яр у 1843 році або восени 1845 року, а також ознайомлення з працею історика А. О. Скальковського «Наїзди гайдаків на Західну Україну у XVIII столітті.

1733–1768». Т. Г. Шевченко полемізує з А. О. Скальковським, що у своїх дослідженнях принижував гайдамацький рух, уважав що учасники руху XVIII століття мало чим відрізнялися від звичайних грабіжників XVII століття, і їх подвиги покрили соромом хоробре, хоча і напівосвічене Низове суспільство (Шмиголь З., 2022, с. 6). Звісно, що правильну оцінку можуть дати тільки учасники подій, але для багатьох верств населення того часу гноблення було настільки нестерпним, що помста не забарилася.

Правда Т. Г. Шевченка зрошена кров'ю, вона, на переконання Є. О. Сверстюка, уся до кінця, і підносить, і зобов'язує говорити, як той, кому дано право говорити одному за всіх. Правда і її сестра справжність є в царині духовній тим, що золоті й діаманти – у світі матеріальному (Сверстюк Є. О., 2009, с. 5). Тільки сумління й аналітико-синтетична діяльність здатні підказати, що саме є істинним, а що вигаданим. Т. Г. Шевченко не цурається правди, не підносить на Олімп дії Залізняка й Гонти, а подає читачам так, як сприймає історичну дійсність сам.

Виокремимо міфи поеми «Гайдамаки», на які вказує І. Я. Франко, щоб позбутися помилкового уявлення про героїв поеми:

1. «Галайда, якого Шевченко не знати чому назвав напіввидуманим, між тим коли се майже, певна річ, що він таки зовсім видуманий.

2. Так само смерть вільшанського титаря, за історичністю котрої Шевченко обстає, по вислідах Д. Антоновича показується видумкою.

3. Неправда, що Шевченко каже о Гонті, немов то ще перед уманською різнею «на Поліссі Гонта бенкетує», Гонта разом з Залізником спалив Лисянку, між тим коли річ допевне звісна, що Гонта з Залізником зійшовся аж під самим Уманем. Так само неісторична повість про те, що Гонта в Умані порізав власних синів» (Франко І. Я., 2008, с. 29–30).

Причину такого подання подій Т. Г. Шевченка вбачаємо в захопленні розповідями власного дідуся про Коліївщину,

любов'ю до народу, уболіванням за долю України, які на момент написання були пріоритетними до історичних колізій. Описаний бенкет в Умані насправді надміру гіперболізований. Основна мета полягає не тільки в тому, щоб указати на те, що кожне зло має понести справедливе покарання, а й викликати в читача протест проти різанини, що має антихристиянський посил: «Отаке-то було лихо / По всій Україні! / Гірше пекла». Автор поеми не раз підкреслює, що це демонічне «свято»: «Так і ріжуть. / Кобзар грає», «Довго, довго кров степами / Текла-червоніла», «І день і ніч гвалт, гармати; / Земля стогне, гнеться», «Пекельне свято / По всій Україні сю ніч зареве», «Кругом пекло; гайдамаки / По пеклу гуляють». Таке очищення набуває негативної конотації, хоч Т. Г. Шевченко частково виправдовує гайдамаків через те, що вони знищують ворогів, проте розуміє надмірність їхніх дій, що схожі на безумство.

Християнська душа українського народу, за висловом Є. О. Сверстюка, не таїть у собі зла і не живить ненависти. За це нас не треба хвалити – так є, слава Богу. Разом із тим є в нашому народі брутальний, жорстокий елемент, неосвічений і не зачеплений культурою. Там таїться небезпека – і для жидів, і для всіх, хто в окулярах (Сверстюк С. О., 2009, с. 83). Митець не раз підкреслює, що українці не будуть терпіти обман і знущення тривалий час. Це є своєрідним попередженням усім тим, хто зазіхатиме на свободу й гідність нашого народу. Літературні образи Максима Залізняка, Івана Гонти, Яреми Галайди, гайдамак, виписані з надзвичайною зворушливістю й майстерністю, але письменник не приховує їхньої жорстокості, оскільки герої не діють у стані афекту, автор не абсолютизує їх до взірця. Будь-який бунт, пов'язаний із захистом прав і свобод людей, передбачає жертвність ватажків, що з часом і сталося (Залізняка відправлено на каторгу, Гонті відрубали голову, перед смертю і після неї, здираючи шкіру). У такий спосіб Т. Г. Шевченко порушує питання майбутнього України, приреченості її народу.

Інший погляд має В. І. Яременко. На його думку, Коліївщину варто характеризу-

вати рідкісним в історії явищем: політичне протистояння Російської імперії й Речі Посполитої досягає майже кульмінації, але історичні противники й церковні антиподи вкотре об'єднуються проти українців і спільно придушують їхній рух до свободи. А самі процеси супроводжуються високим рівнем ідеологічного тиску й одурманювання, які пізніше частково закріплюються у формі міфу про іманентну жорстокість українського простолюду (Яременко В. І., 2011, с. 160).

Під час читання поеми доречно осмислено підходити до її аналізу, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки й зважати на історичні події, які відбувалися, оскільки те, що лежить на поверхні, треба ще розкодувати. Звичайно, ми мислимо словами, писав Я. Парандовський, але те, що в них виражається, – це тільки поверхня думки або її загальні контури. Найважче починається з моменту, коли ми намагаємось висловити думку цілком, до дна (Парандовський Я., 1976, с. 254). Письменник поєднує в собі таланти художника, філософа, історика, музиканта, літературознавця, архітектора тощо. Чим більше граней таланту в людині, тим вони неначе дужче змагаються між собою, ведучи полілог у свідомості автора для того, щоб уповні передати гостроту вражень, апелюючи до нашого сприймання.

Багатою є творча спадщина митця й на релігійні теми з неканонічною, але християнською ідеєю. Такі поеми дають привід висловлювати думку деяким критикам про те, що твори Т. Г. Шевченка мають антирелігійне спрямування. Зокрема Є. Дулуман намагається переконати, що поет зневажливо ставився до церкви, релігії. Опонуючи А. Г. Погрібному в тому, що той убачає у творах Т. Г. Шевченка релігійність, учений пояснює неправильність такої позиції тим, що, «по-перше, ці сюжети були колись найбільш відомі простим, неосвіченим людям, – вони чули їх в церкві, від попівської «інтелігенції». А по-друге, Т. Г. Шевченко використовує релігійні сюжети, щоб яскравіше підкреслити своє негативне ставлення до церкви і до віри в Бога. І наостанок, по-третє, потрібно мати

на увазі, що ряд релігійних творів мають, крім іншого, значну художньо-естетичну цінність» (Дулуман Є., 2017). Ці полемічні аргументи у своїй основі є хибними й слабкими, оскільки, щоб бути зрозумілим будь-яким людям, письменникові не потрібно запозичувати сюжети саме з Біблії, для цього достатньо мати непересічний світогляд, талант висловлювати власну думку, уміня аналізувати й інтерпретувати дійсність, фантазувати. Другий аргумент Є. Дулумана свідчить про суб'єктивну думку. Вириваючи з контексту поем фрази, критик забуває про методи аналізу поетичних творів, на які свого часу вказував ще І. Я. Франко. Так, фрагменти з поеми «Єретик»: «І на апостольським престолі / Чернець вгодований сидить, / Людською кровію шинкує / І рай у найми оддає», а також із поеми «Кавказ»: «Святій чернець і навчає / Що цар якийсь-то свині пас, / Та дружню жінку взяв до себе, / А друга вбив. Тепер на небі. / От бачите, які у нас / Сидять на небі!» засвідчують ставлення до представників церкви, царя Давида, а не до віри цілком. Дійсно, Т. Г. Шевченко неодноразово таврував ченців, указував на недоліки церковного устрою, але це не доводить думку про те, що він є атеїстом. Із таким успіхом можна подати слова з поезії, перша назва якої «Думка»: «Я не знаю Бога» (Шевченко Т. Г. «Заповіт»). Таке вирізання фраз без тлумачення загального контексту спричиняє викривлене розуміння написаного, творення стереотипів, маніпуляцій, поширення фейків.

Підтвердженням власної позиції є думка О. І. Борзенка: «Він сприймав Біблію як джерело справжньої релігійності, в основу якої покладено любов до ближнього. Недарма звернення до Бога як утілення любові й вищої справедливості відчувається в усій Шевченковій творчості. Бог уособлює віру поета в неминучу перемогу правди над кривдою, добра над злом» (Борзенко О. І., 2017, с. 206). Читаючи твори митця на релігійну тематику, спостерігаємо віру в судний день, у те, що Божа кара за знуцання з народу не минула. Людина для письменника – це образ Божий.

Щодо третього аргументу про «знач-

ну художньо-естетичну цінність» творів Кобзаря, то не заперечуємо цього, але не зрозуміло, як це корелюється з тим, що Т. Г. Шевченко є безбожником. Щоб зрозуміти релігійність чи антирелігійність письменника, тільки вражень і роздумів замало, доцільно здійснювати історичний, психологічний, герменевтичний аналіз текстів. «Євангельські мотиви любові до брата наскрізні в Шевченковій творчості, – писав Є. О. Сверстюк. – Вони дають поетові силу прочитати нашу історію так, як ще ніхто не читав – «од слова до слова» (Сверстюк Є. О., 2009, с. 207). Переконані, що Т. Г. Шевченко сповідував християнські цінності й був людиною з глибокою вірою. Тільки в години відчаю міг висловлювати сумніви й бути безкомпромісним. У багатьох своїх творах письменник засвідчує глибокі знання тексту Біблії, неодноразові його звернення до Господа тільки підтверджують, що той, хто прагне стати правдомовцем, повинен жити за Божими заповідями.

Крім того, людей пізнають ще й за справами. У листах Бр. Залеського читаємо: «Христос в терновій короні» і «Іван Хреститель» були дві невеличкі овальні плоскорізьби Ш[евчен]ка, котрі він прислав пізніше. Самі з Герном робили ми гіпсові відливи, але не дуже нам удавалися, тому-то й просили ми Ш[евчен]ка про інструкцію, бо в Оренбурзі ніхто про се не мав виображення» (за Франком І. Я., 1980, с. 67). Навряд чи людина, яка не вірить у Бога, буде створювати вироби на релігійну тему. У листі Т. Г. Шевченка до брата Михайла від 15 листопада 1839 року читаємо: «Учуся малювати... заробляю.. нікому не кланяюсь і нікого не боюся, окрім Бога, – велике щастя бути вільним» (Шевченко Т. Г., 1839). Бог для митця є натхненником і суддею, тому його твори просякнуті релігійними сентенціями.

Побутує думка, що митець завжди проповідує християнське братолюбство як серед українців, так і до інших народів, зокрема польського, російського, народів Кавказу. У багатьох творах читачі спостерігають, як він уболіває чи за сироту, чи за жінку-покритку, чи за бурлака, чи за козака.

У поемі «Кавказ» спостерігаємо ставлення творця й до горців. Його милосердя не знає меж, він не розізлився за роки неволі, за образи панів, за час заслання. Неодноразово звучать слова-звертання: «брате», «братерство братнє», «брати незрячі». Подамо власні міркування на прикладі поеми «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»: «Розкуйтеся, братайтеся, / У чужому краю / Не шукайте, не питайте / Того, що немає». «Обніміте ж, брати мої, / Найменшого брата!» (Шевченко Т. Г.). Але водночас письменник не боїться й сказати правду народу про його покірність, бажання запозичувати все чуже, приєднатися до іншого народу: «Схаменіться, недолуди, / Діти юродиви!»: «Братерства братнього! Найшли, / Несли, несли з чужого поля / І в Україну принесли» (Шевченко Т. Г.).

Це не означає, що Т. Г. Шевченко забув про муки і страждання, що постійно переживав народ, але воювати за свободу, щоб потім віддати її в руки чужинцеві, гинути й проливати кров, щоб на нашій землі інші народи керували, не вкладається в його світосприйманні. Іронія вказує на докір співвітчизникам: «І на Січі мудрий німець / Картопельку садить»: «А чиєю кров'ю / Ота земля напоєна, / Що картопля родить, – / Вам байдуже» (Шевченко Т. Г.). Гнівом просякнуті ці рядки, оскільки людські втрати не порівняти із заробітком на землі, не повернути з небуття кращих синів матері України. Не раз від Т. Г. Шевченка діставалося й польським панам, які уярмили свого часу наш народ, але митець розуміє, що звичайні поляки теж страждають як від своїх земляків-здирників, так і від російських («Великий льох»). Тавруючи українців за невпевненість, почуття меншовартості, чванство, Кобзар закликає думати, перш ніж діяти й довіряти всім. Майстер слова наголошує не раз на тому, щоб остерігалися й росіян:

*Того не зумію,
Що москалі в Україні
З козаками діють.
Ото указ надрукують:
«По милості Божій,
І ви наші, і все наше,
І гоже, й негоже!»*

*Тепер уже заходились
Древности шукати
У могилах... бо нічого
Уже в хаті взяти;
Все забрали любісінько*

(Шевченко Т. Г.,
«Великий льох»).

Попри знуцання з військових, вбивства, грабiжництва, наші «сусіди-брати» визначилися й злочинами проти мирного населення. Нині росіяни, за словами омбудсмена Д. Лубінця, який виступав на форумі «Легіон права», утримують у полоні понад двадцять п'ять тисяч цивільних заручників (Суспільне. Новини, 2023). Крім фізичних знуцань, бранці зазнають і моральних. Намагання зламати дух українців не досягне поставленої мети агресорів, оскільки «Розбиває, та не вип'є / Живущої крові – / Воно знову оживає / І сміється знову» (Шевченко Т. Г. «Кавказ»). Наша віра в перемогу незламна, а єдність і згуртованість народу є зброєю в усі часи.

Так само тепер, як і колись, наші воїни міцні духом, хоч і доводиться проливати кров у боротьбі з російськими агресорами, втрачати побратимів на полі бою: «Кров добру, не чорну. Довелось запити / З московської чаші московську отруту!» Та віра в перемогу жива, оскільки всі, хто відстоює честь і незалежність держави, боронить нашу землю і кожну родину, усвідомлює незнищенність духу, коду нації – мови, любові до свободи: «Не вмирає душа наша, / Не вмирає воля» (Шевченко Т. Г. «Кавказ»). Слова з поем митця є піснями вільного народу, який бореться за мир і справедливість. Переконання в тому, що ворог має бути розбитий, щоб не зазіхав на нашу землю, тримає на плаву бажання жити й перемагати.

Рецепція Шевченка, артикулює Г. Грабович, – це водночас діахронна присутність, своєрідне силове поле, що існує достоту як ота ідеальна, позачасова літературна тяглість і системність в Еліотових чи Борхесових концепціях; її основні прикмети – це інтертекстуальність і полемічність. Тобто той наочний факт, що подальші покоління інтерпретаторів Шевченка не можуть не заторкувати своїх попередників і так чи інакше дискутувати з ними (Грабович Г., 2004, с. 38). Монолог чи бесіду, які використовує Т. Г. Шевченко у своїх творах перед читачем, є душевною сповіддю. Саме вона зворушує, спонукає до роздумів пробуджує свідомість і чуття. Ще тривалий час точитимуться суперечки щодо творчої спадщини митця, тому подана рецепція не є сталою, а дискусивною.

Висновки. Отже, висвітлена творчість Т. Г. Шевченка з погляду культурно-історичного аналізу, власна рецепція довели, що його постать і мистецька спадщина з часом трансформуються під впливом міфів і стереотипів. Розглянутий вплив творів А. Міцкевича на набуття Т. Г. Шевченкового письменницького досвіду сприяв доречному інтерпретуванню літературного образу кобзаря в поемі «Перебендя». Представлений науковий дискурс уможливив здійснення рецепції творчості митця, руйнування усталених міфів і стереотипів. Аргументування візії письменника довело релігійне спрямування певних поем. Через критичний аналіз творів, рецепцію вчених віднайдено основні вектори тлумачення поняття «соціальний міф», що подано в літературознавчо-соціальному вимірі. **Перспективи** вбачаємо в дослідженні, пов'язаному з розкодуванням найбільш поширених художніх образів, що видаються відомими й сприймаються як звичайні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алієва З. Имагологія в літературі: національні стереотипи та конструювання ідентичності в художній літературі : науковий збірник «InterConf+» / З. Алієва. – 2023. – № 32 (151). – С. 262–267. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.04.2023.029>.
2. Волощук Є. В. Зарубіжна література (рівень стандарту): підручник для 11 кл. закл. заг. сер. Освіти / Є. В. Волощук. – К., 2019. – 176 с. / Режим доступу: <https://pidruchnyk.com.ua/1279-zarubizhna-11-klas-voloschuk.html>.

3. Гладій О. Б. До проблеми поняття «міф» у сучасному літературознавстві / О. Б. Гладій // Вісник Запорізького державного університету. – Філологічні науки, 2002. – № 3.
4. Грабович Г. Шевченко в рецепції Дмитра Донцова / Г. Грабович // Слово і Час, 2004. – № 3. – С. 37–46.
5. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. – 2-ге вид., випр., допов. – Київ, 2007. – 751 с.
6. Дорошкевич О. До річниці виступу декабристів / О. Дорошкевич // Життя й революція. – К., 1925. – №12. Про Шевченка : С. 75–80.
7. Дорошкевич О. К. Шевченко в селянських переказах / О. Дорошкевич // Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 397.
8. Дулуман Є. Світогляд Т. Г. Шевченка: релігія і атеїзм, 2017 / Є. Дулуман. – Режим доступу: <https://www.leport.com.ua/svitoglyad-t-g-shevchenka-religiya-i-ateyizm/>.
9. Єфремов С. О. Пушкін contra Шевченко?! [Замітка] / С. О. Єфремов // Літературно-науковий вісник. – Л., 1899. – Т. VII. – Кн. VII. – С. 62 (Хроніка і бібліографія. Рецензії і звістки).
10. Кирилюк Є. Т. Г. Шевченко і російська культура: До 90-річчя з дня смерті поета / Т. Г. Кирилюк // Сучасне і майбутнє. – К., 1951. – № 3. – С. 11–15.
11. Ковбасенко Ю. І. «Україна понад усе» чи «Пушкін – это наше всё»? (українська освіта та російська література) / Ю. І. Ковбасенко // Філологічні студії : Збірник наукових праць. – Випуск 18–19, Київ, 2022, С. 92–111. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2022.189>
12. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К, 2007. – Т. 2 : М – Я. – С. 430.
13. Лубінець Д. [Електронний ресурс]. – Суспільне. Новини [сайт]. 2023. – Режим доступу: <https://susplne.media/523865-u-poloni-rf-perebuvae-ponad-25-tisac-civilnih-ukrainciv-lubinec/>.
14. Маланюк Є. Книга спостережень. Статті про літературу / упоряд. і передм. Г. С. Сивоконя. – К., 1997. – 430 с.
15. Міщенко М. Ідеологія, соціальна міфологія та трансформаційні процеси в українському суспільстві / М. Міщенко. – К., 1998. – С. 29.
16. Навроцький Б. «Гайдамаки» Тараса Шевченка / Б. Навроцький. – Джерела. Стиль. Композиція. – Х., 1928. – 398 с.
17. Назаренко Л. А. Формування предметної літературної компетентності старшокласників засобами інформаційно-комунікаційних технологій, спеціальність : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література) / Л. А. Назаренко ; Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2015. – 304 с.
18. Парандовський Я. Алхімія слова. Переклав з польської Ю. Попсуєнко за виданням Jan Parandowski. Alchemia slowa. Warszawa, 1976, Київ, 1991.
19. Рильський М. Переклади / Упор. І. В. Скакун; передмова К. В. Москальця. – К. : Українські пропілеї, 2016. – 592 с.
20. Сверстюк Є. О. Правда полинова / Є. О. Сверстюк. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 304 с.
21. Словник літературознавчих термінів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/mif>.
22. Ставнича О. Соціальний міф у літературознавчому вимірі: термінологічний аспект / О. Ставнича // Слово і Час. 2009 (2022). – № 2 – С. 24–32.
23. Українська література : підручник, 9 клас / О. І. Борзенко, О. В. Лобусова, К. : Ранок, 2017. – С. 206.

24. Франко І. Я. Додаткові томи до зібрання творів у 50-и томах / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 2008 р., т. 53. – С. 27–41.
25. Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и томах / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1980 р., т. 27, 244–248, 308–311, т. 28, С. 61–72.
26. Шевченко Т. Зібрання творів : У 6 т. / Т. Шевченко. – К., 2003. – Т. 1: Поезія 1837–1847. – С. 371.
27. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Кобзар. – К. : Дніпро, 1999. – 672 с.
28. Шмиголь З. Холодний Яр та гайдамаччина у творах Т. Шевченка / З. Шмиголь // Історичний досвід і сучасність : матеріали XXVIII наукової конференції здобувачів вищої освіти. Тези доповідей / Відп. ред. Букач В. М. – Вип. 42. – Одеса : ПНПУ, 2022. – С. 5–9.
29. Шуляр В. І. Істинний українець-патріот як цінність (соціокультурна рецепція творчого доробку Дмитра Кременя) / В. І. Шуляр // Вересень. Спецвипуск, 2023. – С. 52–67. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.2023.06>.
30. Щурат В. Початки слави української народної пісні в Галичині / В. Щурат. – Львів : Накладом Т-ва «Просвіта», 1927. – 16 с.
31. Яременко В. І. Історіософський зміст Шевченкових «Гайдамаків» (до 170-річчя виходу поеми) / В. І. Яременко // Український історичний журнал, 2011. – № 2. – С. 160.

**THE CREATIVITY OF TARAS SHEVCHENKO IN INTELLECTUAL
UNDERSTANDING: FROM CULTURAL IMAGINATIONS
TO MYTHS AND STEREOTYPES**

Nazarenko Liudmyla,
*Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.),
Associate Professor of
the Department of Theory and Methodology
of Linguistic-Literary and Artistic-Aesthetic Education
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
liudmyla.nazarenko@moippo.mk.ua*

The article is devoted to the creativity of T. H. Shevchenko. The influence of the dominant myths and stereotypes that determined the life and creative ways of the artist is obvious. The differences and commonalities in the understanding of a «myth» and a «stereotype» are proven within the article. Through critical analysis and the scientists' understanding, new vectors for their definitions have been revealed. The author has presented their own insight into the term «social myth» in the literary and social dimensions.

It has also been highlighted the methods of artistic word analysis, in particular the context study, empowering immunity against manipulative influences. The influence of A. Mickiewicz on T. H. Shevchenko's creative experience and the formation of the author's vision of the world have been overviewed. The image of a kobzar in the poem «Perebendia», as well as the social and artistic reality of Koliivshchyna and its social and historic background, have been interpreted. The author of the article pointed out the scientific discourse of the Haydamakys' images and their actions during the rebellion depiction. The understanding of the writer's faith as the highest token of love and justice has been substantiated, too. The religious direction of the creativity of the poet and his immanence in the knowledge of the world have been proven. In the textual and worldview aspects, it has been revealed that the idea of universal brotherly kindness is a myth in Kobzar's works. The intellectual reception of myths and stereotypes through T. H. Shevchenko's creativity prism has been given for the first time, in which the idea

of dominance lies in the conception that personality cult prevents from perceiving the artist and his achievements. The article highlights contradictions between conventional literary views, social codes, and new receptions that appear while reading the poems of T. H. Shevchenko. The research focuses on the understanding of the creative input of the writer within the literary and social directions. The article deals with the uniqueness and originality of the creative personality.

Keywords: *a literary image; a myth; a stereotype; decoding the art of words; interpretation; Taras Shevchenko; the work of art.*

REFERENCES

1. Aliieva, Z. (2023). Imaholohiia v literaturi: natsionalni stereotypy ta konstruiuvannia identychnosti v khudozhnii literaturi [Imagology in literature: national stereotypes and identity construction in fiction]. *«InterConf+»*, 32 (151), 262–267. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.04.2023.029> (ukr).
2. Borzenko, O. I. & Lobusova, O. V. (2017). *Ukrainska literature: pidruchnyk, 9 klas* [Ukrainian literature: textbook, 9th grade] K.: Ranok (ukr).
3. Doroshkevych, O. (1925). Do richnytsi vystupu dekabrystiv [To the anniversary of the performance of the Decembrists]. *Zhyttia y revoliutsiia*. – K. 12. *Pro Shevchenka*, 75–80 (ukr).
4. Doroshkevych, O. K. (1982). Shevchenko v selianskykh perekazakh [Shevchenko's Decembrists in peasant tales]. *Spohady pro Tarasa Shevchenka*. K. (ukr).
5. Duluman, Ye. (2017). Svitohliad T. H. Shevchenka: relihiia i ateizm [Worldview of T. G. Shevchenko: religion and atheism]. Retrieved from: <https://www.leport.com.ua/svitoglyad-t-g-shevchenka-relihiya-i-ateyizm/> (ukr).
6. Franko, I. Ya. (2008). *Dodatkovy tomy do zibrannia tvoriv u 50-y tomakh* [Additional volumes to the collection of works in 50 volumes]. T. 53, 27–41. K.: Naukova dumka (ukr).
7. Franko, I. Ya. (1980). *Zibrannia tvoriv u 50-y tomakh* [Collection of works in 50 volumes]. T. 27, 244–248. T. 28, 61–72, 308–311. K.: Naukova dumka (ukr).
8. Hladii, O. B. (2002). Do problemy poniattia «mif» u suchasnomu literaturoznavstvi [To the problem of the concept of «myth» in modern literary studies]. *Visnyk Zaporizkoho derzhavnogo universytetu. Filolohichni nauky*, 3 (ukr).
9. Hrabovych, H. (2004). Shevchenko v retseptsii Dmytra Dontsova [Shevchenko in Dmytro Dontsov's reception]. *Slovo i Chas*, 3, 37–46 (ukr).
10. Hrom'iak, R. T., Kovaliv, Yu. I. & Teremko, V. I. (2007). *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Literary dictionary-reference]. Kyiv (ukr).
11. Kovaliv, Yu. I. (2007). *Literaturoznavcha entsyklopediia* [Literary encyclopedia]: u 2 t. K., T. 2: M – Ya. (ukr).
12. Kovbasenko, Yu. I. (2022). «Ukraina ponad vse» chy «Pushkin – eto nashe vse nashe vse»? (ukrainska osvita ta rosiiska literatura) [«Ukraine above all» or «Pushkin is our everything»? (Ukrainian education and Russian literature)]. *Filolohichni studii*. Vypusk 18–19, Kyiv, 92–111. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2022.189> (ukr).
13. Kyryliuk, Ye. (1951). T. H. Shevchenko i rosiiska kultura: Do 90-richchia z dnia smerti poeta [Shevchenko and Russian culture: To the 90th anniversary of the poet's death]. *Suchasne i maibutnie*, 3, 11–15. K. (ukr).
14. Lubinets, D. (2023). Suspilne. Novyny [Society. News]. Retrieved from: <https://suspilne.media/523865-u-poloni-rf-perebuvaie-ponad-25-tisac-civilnih-ukrainciv-lubinec/> (ukr).
15. Malaniuk, Ye. (1997). *Knyha sposterezhen. Statti pro literaturu* [Book of observations. Articles about literature]. (Ed. H. S. Syvokin). K. (ukr).

16. Mishchenko, M. (1998). *Ideolohiia, sotsialna mifolohiia ta transformatsiini protsesy v ukrainskomu suspilstvi* [Ideology, social mythology and transformational processes in Ukrainian society]. K. (ukr).
17. Navrotskyi, B. (1928). «Haidamaky» Tarasa Shevchenka [«Haydamaki» by Taras Shevchenko]. *Dzherela. Styl. Kompozytsiia*. Kh. (ukr).
18. Nazarenko, L. A. (2015). *Formuvannia predmetnoi literaturnoi kompetentnosti starshoklasnykiv zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii, spetsialnist* [Formation of subject literary competence of high school students by means of information and communication technologies, specialty]. (Candidate's thesis). Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V. O. Sukhomlynskoho. Mykolaiv (ukr).
19. Parandovskyi, Ya. (1991). *Alkhimiia slova* [Alchemy of words]. (Per. z pol. Yu. Popsuienko). Kyiv (ukr).
20. Rylskiy, M. (2016). *Pereklady* [Translations]. K.: Ukrainski propilei (ukr).
21. Shchurat, V. (1927). *Pochatky slavy ukrainskoi narodnoi pisni v Halychyni* [The beginnings of the glory of the Ukrainian folk song in Galicia]. Lviv: Nakladom T-va «Prosvita» (ukr).
22. Shevchenko, T. H. (1999). *Kobzar* [Kobzar]. K.: Dnipro (ukr).
23. Shevchenko, T. (2003). *Zibrannia tvoriv* [Collection of works]: U 6 t. K. T. 1: Poeziia 1837–1847 (ukr).
24. Shmyhol, Z. (2022). Kholodnyi Yar ta haidamachchyna u tvorakh T. Shevchenka [Kholodny Yar and Haidamachchina in the works of T. Shevchenko]. *Istorychnyi dosvid i suchasnist: materialy XXVIII naukovoï konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity*. (Ed. Bukach V. M.). Vyp. 42, 5–9. Odesa: PNPU (ukr).
25. Shuliar, V. I. (2023). Istynnyi ukrainets-patriot yak tsinnist (sotsiokulturna retseptsiia tvorchoho dorobku Dmytra Kremenia) [A true Ukrainian patriot as a value (socio-cultural reception of Dmytro Kremen's creative work)]. *Veresen. Spetsvypusk*, 52–67. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.2023.06> (ukr).
26. Slovyk literaturoznavchykh terminiv [Dictionary of literary terms]. Retrieved from: <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/mif> (ukr).
27. Stavnycha, O. (2009), (2022). Cotsialnyi mif u literaturoznavchomu vymiri: terminolohichniy aspekt [Social myth in the literary dimension: terminological aspect]. *Slovo i Chas*, 2, 24–32 (ukr).
28. Sverstiuk, Ye. O. (2009). *Pravda polynova* [The truth is wormwood]. K.: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» (ukr).
29. Yaremenko, V. I. (2011). Istoriosofskiyi zmist Shevchenkovykh «Haidamakiv» (do 170-richchia vykhodu poemy) [Historiosophical content of Shevchenko's «Haidamaks» (for the 170th anniversary of the publication of the poem)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, 160 (ukr).
30. Yefremov, S. O. (1899). Pushkin contra Shevchenko?! [Pushkin contra Shevchenko?!]. *Literaturno-naukovyï visnyk*. L. T.VII. Kn. VII, 62 (Khronika i bibliohrafiia. Retsenzii i zvisky) (ukr).
31. Voloshchuk, Ye. V. (2019). Zarubizhna literatura (riven standartu) [Foreign literature (standard level)]. K. Retrieved from: <https://pidruchnyk.com.ua/1279-zarubizhna-11-klas-voloschuk.html> (ukr).